

SURİYE'DE İNSANİ DURUM VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI:

ZORLUKLARA KARŞI ÖNERİLER

İRFAN TATLI

İNSAMER

İHH
İNSANI YARDIM VAKFI

SURİYE'DE İNSANİ DURUM VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI: ZORLUKLARA KARŞI ÖNERİLER

Yazar

İrfan Tatlı

Editör

Dr. Riad Domazeti

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Esra Tatlı

Referans: Tatlı, İ., Suriye'de İnsani Durum ve Çözüm Arayışları: Zorluklara Karşı Öneriler, İHH/İNSAMER Rapor. Ocak 2025.

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellifine aittir.

©İNSAMER 2025

Bu yayının bütün hakları mahfuzdur.

Sadece kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Ocak 2025

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

İÇİNDEKİLER

- 4 GİRİŞ
- 6 REJİMİN DÜŞÜŞÜ ÖNCESİ SURİYE'DEKİ İNSANİ DURUM
- 7 MEVCUT İNSANİ DURUM
- 8 Güvenlik Endişelerinin İnsani Duruma Etkileri
- 9 Yakıt Kıtlığı, Sağlık ve Ekonomi
- 11 Koruma Alanında Artan Zorluklar
- 12 MÜLTECİLER VE YERİNDEN EDİLMİŞ KİŞİLER
- 14 Suriyeli Mültecilerin Geri Dönüş Hareketliliği
- 15 Geri Dön(dürül)üş
- 17 İNSANİ YARDIM MEKANİZMALARININ DURUMU
- 20 YAPTIRIMLARIN İNSANİ YARDIM FAALİYETLERİNE ETKİSİ
- 20 SURİYE'NİN YENİDEN İNŞASI VE İNSANİ MÜDAHALE İÇİN EN ÖNEMLİ FAKTÖR: YEREL İLE KOORDİNASYON
- 22 ÖNERİLER
- 26 SONUÇ
- 28 SONNOTLAR

GİRİŞ

27 Kasım 2024 tarihinde Suriye'nin kuzeybatısındaki muhalif gruplar Rusya ve İran destekli Esad rejiminin kontrolündeki bölgelere karşı "Saldırganlığı Önleme Harekâtı" adını verdikleri büyük ölçekli bir operasyon başlatmıştır. Harekât sonucunda, 8 Aralık tarihinde başkent Şam'ın ele geçirilmesiyle birlikte Beşar Esad hükümeti devrilmiş, 61 yıllık Baas rejimi fiilen sona ermiş ve Suriye'nin tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Yaşanan bu önemli siyasi değişim, 1963 yılından bu yana Suriye siyasetinde egemen olan Baas Partisi'nin ve lideri Beşar Esad'ın iktidarını sona erdirmenin yanı sıra hem Suriye'nin hem de bölgenin geleceği için de oldukça önemli bir dönüm noktasını işaret etmektedir.

Ülke, uzun ve yıkıcı bir iç savaş dönemi sebebiyle temel insani ihtiyaçlar, göç, yıkım ve yeniden inşa gibi oldukça derin insani krizler de dahil olmak üzere muazzam zorluklarla karşı karşıyadır. Dolayısıyla, istikrarlı ve müreffeh bir Suriye için, Esad sonrası dönemde, siyasi, ekonomik ve toplumsal yeniden inşanın yanı sıra bu acil sorunlara ve ihtiyaçlara da olabildiğince hızlı yanıt verilmesi oldukça önemlidir.

Nitekim, Esad rejiminin devrilmesiyle birlikte muhalif gruplar ülkenin büyük bir bölümünde kontrolü sağlamış olsa da ülkedeki mevcut insani kriz ve temel

ihtiyaçlara erişimde yaşanan zorluklar ve rejimin devrilmesiyle birlikte hem ülke içinde hem de ülke dışındaki Suriyeli mültecilerin geri dönüşleriyle birlikte yaşanan nüfus hareketliliğinin ortaya çıkardığı ihtiyaçlar ülkedeki insani krizin devam etmesine neden olmaktadır.

Bununla birlikte, halen çok sayıda mayın ve patlamamış mühimmatın bulunması, İsrail'in güney bölgelere yönelik işgali, ABD destekli muhalif gruplarla yaşanan anlaşmazlıklar ve YPG/PYD kontrolündeki bölgelerde devam eden çatışmalar gibi durumlar sebebiyle güvenlik ve lojistik koşullarındaki sıkıntılar insani müdahalelerin de aksamasına neden olmaktadır. Bu nedenle, Suriye'nin yeniden inşası ve ülkedeki insani krizin hafifletilebilmesi için gerekli adımların atılması ve ihtiyaç duyulan mekanizmaların tesis edilmesi oldukça önemlidir.

Bu kapsamda, bu raporun konusu Suriye'deki siyasi gelişmeler ve uluslararası aktörlerin çıkar çatışmaları değil Suriye halkının içerisinde bulunduğu insani kriz ve bu krizin etkilerini hafifletmeye yönelik öneriler olarak belirlenmiştir. Raporunda, Suriye'deki insani krizin mevcut durumu, insani krizi etkileyen faktörler, insani krizin yaşandığı alanlar, Suriye'ye yönelik insani yardım faaliyetleri, Suriyeli mültecilerin geri dönüş prensip ve

Suriye Haritası (Harita Tasarımı: Esra Tatlı)

esaları ve ülkenin yeniden inşası için atılması gereken adımlara dair tavsiyeler yer almaktadır.

Ayrıca raporda, Suriye'deki mevcut insani krizin boyutları ve krizin çözümüne dair öneriler değerlendirirken, mülteci sorununa yönelik somut öneriler geliştirilmesi de amaçlanmaktadır. Nitekim, milyonlarca mültecinin karşı karşıya olduğu zorluklar ve bu durumun hem bölgesel hem de uluslararası ölçekte yol açabileceği potansiyel krizler halen tecrübe edilmektedir. Rejimin devrilmesiyle birlikte ülke içinde yerlerinden edilmiş milyonlarca insanın

yanı sıra ülke dışındaki Suriyeli mülteciler için de ülkelerine geri dönüş için bir fırsat oluşmuştur. Ancak, bu göç hareketliliğinin koordine ve kontrol edilememesi durumunda daha büyük insani krizlere yol açması da mümkündür.

Raporda, sahadaki doğrudan gözlemlerden ve saha ziyaretlerinden elde edilen verilerin yanı sıra UNHCR, OCHA, WFP, sektör (*cluster*) raporları gibi kurum ve kuruluşların mevcut raporları dahil ikincil veri incelemelerinden yararlanılmıştır.

REJİMİN DÜŞÜŞÜ ÖNCESİ SURİYE'DEKİ İNSANİ DURUM

61 yıllık Baas rejiminin sonunun gelmesi Suriye'deki derin insani krizi ortadan kaldırmamıştır. Nitekim, 13 yıl süren iç savaş ve çatışmalar, ülkedeki mevcut altyapı ağlarının yok olmasına, milyonlarca insanın yerinden edilmesine ve ülke nüfusunun büyük bölümünün acil insani yardıma muhtaç hale gelmesine neden olmuştur. Suriye'deki insani durum, milyonlarca insanın gıda, su, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlara dahi erişim sağlamakta zorlandığı bir hal almış ve bu yönüyle dünyadaki en büyük insan krizlerden biri olarak kabul edilmiştir. Yıllarca süren çatışmalar ve ekonomik çöküşün bir sonucu olarak her geçen gün daha fazla Suriyeli insani yardıma ihtiyaç duyar bir hale gelmiş ve 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremle birlikte özellikle Suriye'nin kuzey bölgelerindeki yıkımın boyutu daha da artmıştır.

Kaynak: Felipe Dana/The Associated Press

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yapılan 2024 yılı yardım çağrısında, ülkede yaşamakta olan 23,5 milyon Suriyeli'den %71'inden fazlasına denk gelen 16,7 milyonunun insani yardıma ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Bu sayı, 2011 yılında iç savaşın başlamasından bu yana ulaşılan en yüksek sayı¹ olurken, insani yardıma ihtiyaç duyduğu belirtilen nüfusun çoğunluğunun başta fon sıkıntısı olmak üzere, güvenlik, ulaşım, lojistik ve yaptırımlar gibi diğer komplikasyonlar nedeniyle insani yardımlara erişimlerinin sınırlı olduğu ifade edilmektedir. İnsani yardıma muhtaç nüfusun 7,5 milyonunu ise çocuklar oluşturmaktadır. 6,4 milyon çocuk ise acil koruma hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır.²

Tarımsal üretimin çöküşü ve ekonomik istikrarsızlık, gıda güvensizliğini daha da kötüleştirmiş ve 12,1 milyon insan akut açlık riskiyle karşı karşıya kalmıştır.³ Sağlık altyapısının da ciddi şekilde hasar gördüğü Suriye'de, birçok tesis kapasitesinin yarısından daha azıyla çalışabilmekte ve insanların sağlık gereksinimlerini karşılamakta zorlanmaktadır. Bu devasa ihtiyaç düzeyine rağmen, uluslararası fonlar yetersiz kalmakta ve acil insani yardım için gereken yardım miktarının yalnızca bir kısmı sağlanabilmektedir.

BM, 2024 yılında Suriye içindeki insani yardım faaliyetlerinin finanse edilebilmesi ve 10,8 milyon insana ihtiyaç duydukları insani yardımların ulaştırılabilmesi için 4,07 milyar dolara ihti-

yaç duyulduğunu açıklamış ancak ihtiyaç duyulan bu fon miktarının yalnızca %33,1'i toplanabilmiştir.⁴

İnsani kriz genellikle milyonlarca insanın kamplarda yaşamak zorunda olduğu Suriye'nin kuzey bölgelerinde daha derin olsa da Esad rejiminin düşüşünden önce kontrol altında tuttuğu bölgelerdeki yüksek enflasyon, yaptırımlar ve altyapı eksikliği gibi sebeplere deprem ve açlık krizinin de eklenmesiyle Suriye'nin tamamı devasa bir insani kriz alanına dönüşmüştür. Kolera ve uyuz gibi salgın hastalıklarında görüldüğü⁵ Suriye'deki insani kriz Esad rejiminin devrilmesinin ardından ülkenin aşması gereken en büyük meselelerden biri olarak gözükmemektedir.

Yıllarca süren Rusya, İran ve rejim güçlerinin saldırıları sivil altyapıyı tahrip et-

miş ve muhaliflerin kontrolündeki bölgelerdeki okul ve hastane gibi yapılar da rejim ve onun destekçisi olan güçler tarafından hedef alınmıştır.⁶ YPG/PYD kontrolündeki bölgede ise sivil halk benzer problemlerle karşı karşıyadır. Dolayısıyla, Suriye halkının büyük bir çoğunluğunun gıda, su, barınma, sağlık ve eğitim gibi en temel ihtiyaçlara ve hizmetlere erişim için insani yardıma ihtiyaç duyduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Bu durum, dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, Ukrayna'da devam eden savaşın küresel etkileri, uluslararası yaptırımlar ve devam eden çatışmalar sebebiyle daha da derin bir insani krize dönüşmüş ve Suriyelilerin %90'ından fazlasının yoksulluk sınırı altında yaşamak zorunda kaldığı⁷ bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

MEVCUT İNSANİ DURUM

Esad rejiminin devrilmesi Suriye'nin siyasi ve sosyal manzarasında büyük bir değişikliğe sebep olsa da ülkedeki insani kriz durumundaki değişim bu denli hızlı bir seyir göstermemiştir. Zaten ciddi bir insani kriz içerisinde olan Suriye'de, Esad rejiminin devrilmesiyle birlikte aşılması gereken birçok zorluk da ortaya çıkmıştır. Ülkede uzun bir süredir devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, elektrik, su ve yakıt gibi temel hizmetlerin sağlanmasındaki yetersiz altyapı, temel gıda maddelerine erişimdeki zorluklar ve yüksek enflasyon, hastane, okul, kamu binaları ve si-

vil yerleşim alanlarında yaşanan büyük çaplı yıkımlar ile 13 yıllık iç savaş sürecinin ortaya çıkardığı psiko-sosyal travmalar gibi pek çok mesele Suriye'nin geleceği için hayati önem taşımaktadır. Rejimin devrilmesiyle birlikte BM ve pek çok uluslararası insani yardım kuruluşunun hızlı bir şekilde insani yardım ve iyileştirme faaliyetlerine başlamış olması Suriye'nin geleceği için umut verici olsa da ihtiyaç duyulan fon ve kaynakların büyüklüğü Suriye'nin yeniden inşası için uluslararası toplumun desteğinin önemini ortaya koymaktadır.

Güvenlik Endişelerinin İnsani Duruma Etkileri

Suriye'deki güvenlik endişeleri halen devam etmektedir. Rejimin düşüşüyle birlikte Rusya ve İran'a bağlı güçlerin de çekilmesi birçok bölgedeki çatışmaları sona erdirmiş olsa da Suriye sahasındaki durum halen oldukça değişken gözükmemektedir. Kuzeydoğu Suriye'de YPG/PYD ile Suriye Milli Ordusu (SMO) arasındaki çatışmalar devam ederken, İsrail Golan Tepeleri ve başkent Şam dahil Suriye'nin güney bölgesindeki saldırı ve işgal hareketlerini sürdürmektedir. Halen birçok aktif kara mayını ve patlamamış mühimmatın bulunduğu Suriye'de Esad ve İran destekçisi gruplar da yer altına inerek zaman zaman silahlı eylemlerde bulunmaktadır. Böylesi bir ortamda, siyasi ve ekonomik istikrarın yanı sıra Suriye'deki gündelik hayatın normale dönmesi, Suriye'ye yönelik insani yardım faaliyetleri ve mültecilerin geri dönüşleri gibi süreçler de olumsuz yönde etkilenmektedir.

8 Aralık'ta Esad rejiminin düşmesiyle birlikte İsrail, Suriye ordusuna ait askeri varlıklara, askeri tesislere ve istihbarat merkezlerine hava saldırıları düzenlemiştir. İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF), halihazırda işgal altındaki Golan Tepeleri'nden harekete geçerek BM tampon bölgesini ve Suriye'nin güneyindeki bazı bölgeleri işgal etmiştir. İsrail, bu işgalin Suriye'den gelebilecek olası saldırıları önlemek için geçici bir hamle olduğunu açıklasa da daha önceki tecrübeler Suriye'deki işgal eylemlerinin İsrail'in yayılmacı politikasının bir parçası olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Nitekim

Suriye'de halkın karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan biri de hem bir güvenlik tehdidi hem de yerinden edilmiş nüfusun geri dönüşünü engelleyen kara mayınları ve patlamamış mühimmatların varlığıdır.

IDF, Esad rejiminin düşüşünden bu yana Suriye'deki askeri tesislere ve istihbarat binalarına 498 saldırı gerçekleştirmiştir.⁸ Bu sayı her geçen gün artmaktadır. Ayrıca, işgal altındaki Golan Tepeleri'ndeki yerleşim yerlerinin genişletildiğini duyurması da İsrail işgalinin Suriye'nin istikrarı ve güvenliği için ciddi bir tehdit olduğunu ortaya koymaktadır.⁹

Suriye'de halkın karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan biri de hem önemli bir güvenlik tehdidi oluşturan hem de yerinden edilmiş nüfusun geri dönüşünü engelleyen kara mayınları ve patlamamış mühimmatların varlığıdır. Kara mayınları ve patlamamış mühimmatlar 27 Aralık tarihli raporlara da yansdığı üzere Hama bölgesinde bir kişinin ölümüne ve üç kişinin yaralanmasına neden olurken İdlib ve Halep'te de benzer

olayların yaşanmış olması bu sorunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. 2020 yılından bu yana, 1.260'tan fazla çocuğun bu mayınlar ve patlamamış mühimmatlar sebebiyle öldüğü, Halep, Der'a ve Hama çevresinde yaşanan olaylarda en az 11 çocuğun hayatını kaybettiği belirtilmiştir.¹⁰ Pek çok insanın kendilerine ait tarım arazilerini mayın ve patlamamış mühimmat tehlikesi nedeniyle ekmediği ve evlerine dönmekte çekinceler yaşadığı da raporlara yansımaktadır.

Suriye geçici hükümeti ve Suriye'de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ise halen devam etmekte olan bu tehdidi ortadan kaldırmak için mayın ve patlamamış mühimmatların imha edilmesi konusunda yeterli kapasiteye sahip değildir. Beyaz Baretililer olarak da bilinen Suriye Sivil Savunma Örgütü Suriye'de bu tür mayın temizleme faaliyetlerini yürütmek için gerekli uzmanlığa ve operasyonel deneyime sahip olan tek kurum olarak faaliyet gösteriyor olsa da yetersiz ekipman ve yetersiz finansman nedeniyle önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu güvenlik riskleri ise sivilin güvenliğinin sağlanmasını ve geri dönüşleri kolaylaştırmaya yönelik çabaları zorlaştırmaktadır.

Suriye'de devam eden güvenlik endişeleri ülkedeki hayatın normalleşmesinin ve geri dönüşlerin önündeki en büyük engellerden biri olmaya devam etmektedir. Daha önceki dönemlere kıyasla düşüş göstermiş olsa da halen devam eden çatışmalar ve istikrarsızlık, Esad rejimi sonrasındaki dönemin kırılğan ya-

pısını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Suriye'deki güvenlik endişelerinin ele alınması ülkenin istikrarı ve mültecilerin güvenli geri dönüşlerinin sağlanmasının yanı sıra insani yardım faaliyetleri için güvenli bir ortam sağlanabilmesi için de acil bir ihtiyaçtır.

Yakıt Kıtlığı, Sağlık ve Ekonomi

Ülke genelindeki yakıt sıkıntısı ve dalgalı piyasa koşulları, birçok temel ihtiyaca erişimi kısıtlarken ulaşım maliyetlerini de artırmıştır. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) tarafından yayınlanan bir rapora göre Kamışlı-Şam arası ulaşım ücretleri %60 oranında yükselmiştir. Şehir merkezlerinde atık ve çöp toplama araçları yakıt sıkıntısı nedeniyle sınırlı çalışabilirken, Suriye'nin kuzey bölgelerinde ve Şam ve çevresinde de benzer durumların görüldüğü, yakıt ek-

Kaynak: Reuters

sikliğinin jeneratörlerin de çalışmasını engellemesi nedeniyle başta sağlık olmak üzere ulaşım ve temiz suya erişim gibi alanlarda da kısıtlamalara neden olduğu bildirilmiştir.

Ayrıca, yakıt sıkıntısı ve ulaşım zorlukları gibi sebepler hastane ve sağlık merkezlerindeki faaliyetlerin aksamasına neden olmaktadır. Halep'teki 6 hastane ve 60 sağlık merkezinin kısmi kapasiteyle hizmet verebildiği belirtilmektedir.¹¹ Operasyonel ihtiyaçların giderilebilmesi için mevcut sağlık merkezlerinin günlük 7146 litre yakıtı ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Suriye genelinde tıbbi malzeme, ekipman ve uzman personel konusunda eksiklikler olduğu, bu tür hizmetlerin sağlandığı en önemli tesislerden biri olan Dahiya Sağlık Merkezi'nden ise ilaç ve aşıların çalınması gibi yağma olaylarının görüldüğü bildirilmiştir.¹²

Mevcut tablo, Suriye'deki sağlık sisteminin bir krizle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan salgın hastalıklar ve kış aylarının da etkisiyle hasta sayılarında yaşanan artış, bu artışa karşın tıbbi malzeme, ilaç ve sağlık personelindeki ciddi eksiklikler ülkede zaten kırılğan olan durumu daha da kötüleştirmektedir. Eksikliklerin giderilmesi sürecinde tedarik zincirindeki aksaklıklar ve ülke genelindeki pek çok travma vakasına müdahaledeki yetersizlikler de sağlık sistemini zorlayan etkenler arasında yer almaktadır.¹³ Bu durum, ülke genelinde mobil sağlık birimlerine duyulan ihtiyacı da göstermektedir.

İnsani durumu kötüleştiren bir diğer faktör de sağlık hizmetlerindeki ve hijyen konusundaki kırılğan durumdur. Ülke genelindeki hastane ve sağlık tesislerinin yaklaşık olarak %40'ı kısmen ya da işlevsiz durumdadır. 13,6 milyon kişinin ise su, sanitasyon ve hijyen (WASH) hizmetlerine ihtiyaç duyduğu, bu nedenle WASH altyapısının güçlendirilmesinin bir öncelik olmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.¹⁴

Yakıt kıtlığının etkilediği bir başka alan ise eğitimidir. Yakıt eksikliği ve ulaşım zorlukları nedeniyle ülke genelindeki milyonlarca çocuk eğitim olanaklarından mahrum kalırken, öğretmenler ise hem okullarına ulaşım zorlukları yaşamakta hem de maaşlarını temin noktasında sıkıntı çekmektedirler.

Dalgalı döviz kuru ve yüksek fiyatlar ise ekonomik zorlukları artırmaktadır.

Kaynak: Anadolu Ajansı

Ülke genelinde fırınların üretimi artırmak için un ve maya gibi temel girdilere ihtiyaç duyulmaktadır. Deyr-i Zor gibi fırınların birçoğunun halen hizmet dışı olduğu bölgeler bulunmasının yanı sıra Halep'teki fırınlar ise bölgedeki yüksek talebi karşılama konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu bölgelerdeki fırınların tam kapasitede çalışabilmesi için acil ürün tedariki, onarım ve bakıma ihtiyaç bulunmaktadır.¹⁵

Ekmek fiyatlarının ise ülkenin çeşitli bölgelerinde bin Suriye Lirası ile 8 bin Suriye Lirası arasında değiştiği bildirilmektedir.¹⁶ Suriye Lirası'nın oldukça hızlı ve engellenemez şekilde değer kaybı yaşaması ise ülkenin tamamında yüksek enflasyona ve ekonomik istikrarsızlığa neden olarak tüm Suriyelileri etkilemiştir. 2023 yılında Suriye Lirası ABD dolarına karşı %141 oranında değer kaybederken, enflasyonun ise Esad rejiminin sübvansiyon kesintileriyle birlikte daha da kötüleşerek %93 oranında arttığı belirtilmiştir.¹⁷

Rejimin düşüşü ile birlikte başlayan geri dönüşlerle birlikte gıda, yakıt, araç ve konut fiyatlarında belirli yükselişlerin görülmesi de enflasyonun yükselmesinde önemli faktörlerdendir. Ülke genelindeki iş yerlerinin ve pazarların faaliyette olduğu gözlemlenmektedir ancak enflasyon ve fiyatlardaki artış, ürün tedarik maliyetlerindeki artışla birleşerek satıcıların stok olanaklarını düşürerek temel malların tedarikini zorlaştırmaktadır.¹⁸ Dolayısıyla, arz ve tedarik durumlarındaki dalgalanmalar ve satıcılardaki yetersiz stok, artan

talebin karşılanmasını zorlaştırmakta ve bu durum da fiyatlarda artışa neden olmaktadır. Bu sebeple, Suriye'deki mevcut ekonomik durum henüz istikrarlı bir ivme kazanabilmiş değildir.

Suriye ekonomisindeki bu kırılgan durum, temel ihtiyaç malzemelerindeki erişim zorluğu ve yüksek enflasyon gibi sebeplere geçim kaynaklarındaki kısıtlılığın da eklenmesi, ekonomik göstergelerin iyileştirilmesinin Suriye'deki hayatın normalleşmesi ve mültecilerin geri dönüşleri için en önemli parametrelere biri olduğunu göstermektedir.

Koruma Alanında Artan Zorluklar

Halen devam eden çatışma ve silahlı saldırılar nedeniyle BM'ye bağlı birkaç misyon dışında Lazkiye ve Tartus bölgelerindeki insani yardım operasyonlarının oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Münbiç ve Deyr-i Zor gibi bölgelerde ise muhalif grupların kontrolü büyük ölçüde ele almasıyla birlikte insani yardım faaliyetlerinin yeniden başladığı bildirilmiştir. Ülke genelinde insani yardıma duyulan yaygın ihtiyaç sebebiyle kısmen de olsa yağma olaylarının görüldüğü raporlanmıştır.¹⁹

Sednaya Hapishanesi başta olmak üzere rejim döneminde gözaltında ve hapishanelerde tutulan kişiler arasında psikolojik bozukluk vakalarının oldukça sık gözüktüğü bildirilmektedir. Bunun yanı sıra çocuklar ve kadınlar başta olmak üzere çatışma ve krizlere şahit olmuş pek çok insan için de psiko-sosyal desteğine ihtiyaç duyulduğu ancak bu tür hizmetlere erişimin oldukça kısıtlı

olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, psiko-sosyal destek, topluma geri kazandırma ve acil ihtiyaçlar konusunda bölgedeki kuruluşların yerel kuruluşlara yönelik kapasite geliştirme faaliyetleri de önem arz etmektedir. Halihazırda, ülke danışmanlık, hukuki destek, psikososyal destek gibi yardımlar sunan 130'dan fazla koruma merkezi faaliyet göstermektedir. Bu merkezlerin 82'si kuzeybatı bölgesinde, 17'si Halep'te bulunurken Hama, Humus ve İdlib'te toplam 18, Süveyda, Dar'a ve Kuneytra bölgelerinde ise toplam 13 merkez bulunmaktadır.²⁰ Ancak, son 13 yılı iç savaş olmak üzere 61 yıldır devam eden bir baskı ve işkence rejiminin ortaya çıkardığı travmalar, var olan insani yardım ve koruma ihtiyaçları ile birleşince üstesinden gelinmesi gereken zorlukların boyutu da büyükmektedir.

Suriye'de korumaya en fazla ihtiyaç duyan grupların başında şüphesiz ki çocuklar gelmektedir. UNICEF'in açıkladığı verilere göre Suriye'de 7,5 milyon çocuk insani yardıma ihtiyaç duyarken 6,4 milyon çocuğun ise acil

koruma hizmetlerine ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Güvenlik riskleri ve ihlallerin yanı sıra ekonomik zorlukların aileleri daha da yoksullaştırması çocukları da etkilerken, Suriye'de geniş çaplı bir sosyal koruma planının ihtiyacını da göstermektedir. Nitekim, temel ihtiyaç maddelerine erişim sıkıntısı, yoksulluk ve güvenlik riskleriyle birlikte çocuklar eğitim haklarından da mahrum kalmaktadır. 2,4 milyondan fazla çocuk eğitim imkanlarından mahrum durumda iken 1 milyonun üzerinde çocuğun da benzer bir risk altında olduğu belirtilmektedir.²¹

Eğitim olanaklarından mahrum kalan çocukların çocuk işçiliği, küçük yaşta evlilik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma ve insan kaçakçılığı mağduru olma gibi risklerle karşı karşıya kalma riski artmaktadır. Bu kapsamda, çocuklara yönelik koruma olanaklarının artırılması için eğitim imkanlarını iyileştirmek, öğretmenlerin nicelik ve nitelik bakımından artışını sağlamak ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütmek büyük önem arz etmektedir.

MÜLTECİLER VE YERİNDEN EDİLMİŞ KİŞİLER

Suriye'deki iç savaş ve çatışmalar, modern tarihin en büyük yerinden edilme krizlerinden birine yol açmıştır. Milyonlarca Suriyeli, ülke içinde veya dışına göç ederek evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. 4,9 milyon Suriyeli Türkiye, Lübnan ve Ürdün başta olmak üzere ülke dışında mülteci olarak yaşamaktadır.²²

Evlerini terk etmek zorunda kalan fakat ülke içerisinde yer değiştiren kişi sayısı ise 7,2 milyon olarak ifade edilmektedir.²³ Başta Almanya olmak üzere, Avusturya, İsveç, İngiltere, İspanya ve İtalya'nın da aralarında bulunduğu Avrupa ülkelerinde ise 1,2 milyon Suriyeli mülteci yaşamaktadır. Son gelişmeler sonrasında ise

Avrupa ülkeleri arasından Suriyelilerin sığınma başvurularının durdurulması yönünde kararların alınmasına dair tartışmalarda artış gözlemlenmektedir.²⁴

Bu rakamlar, 27 Kasım'da başlayan ve 8 Aralık'ta Esad rejiminin devrilmesiyle sonuçlanan süreçten önceki rakamlar olmakla birlikte 27 Kasım tarihinden bu yana Suriye içerisinde oldukça yoğun bir hareketlilik söz konusudur. Bununla birlikte, Suriye dışındaki mültecilerin de bir kısmının ülkelere geri dönüşe başlamasıyla birlikte Suriye genelindeki nüfus hareketliliği devasa boyutlara ulaşmaktadır. Ancak, son 13 yıldaki çatışma ve kitlesel yıkım göz önüne alındığında, geri dönüş hareketliliğinin temel insani ihtiyaçların yanı sıra acil bir konut ve barınma ihtiyacını da ortaya çıkaracağı görülmektedir. Dolayısıyla, iç savaş sebebiyle evlerine terk eden ancak ülkelerinden ayrılmayarak İdlib ve kuzeybatı bölgesine sıkıştırılan 4 milyondan fazla kişinin²⁵ yanı sıra ülke dışında yaşayan ve evlerine geri dönmek isteyen mülteciler bugün Halep, Humus, Hama ya da Şam'daki evlerine geri dönebilseler de birçoğunun hayatlarını ve evlerini yeniden inşa etmeye ihtiyacı olacaktır.

27 Kasım-20 Aralık tarihleri arasındaki verilere göre 728.100 kişi ülke içinde yerinden edilmiştir. Bunların arasında ikinci kez yerinden edilmiş olan 150.400 kişinin bulunduğunu bildirilmiştir. Söz konusu nüfusun yaklaşık %6'sına tekbül eden 43.656 kişi ise engelli bireylerdir. İdlib'de 265.500, Hama'da ise 150.100 yerinden edilmiş kişi bulunmaktadır.²⁶ 27 Aralık tarihi itibarıyla yerin-

den edilmiş kişi sayısındaki hareketliliğin 1.1 milyonu geçtiği, 486 bin kişinin başta Halep ve Hama illeri olmak üzere, evlerine geri döndüğü ve Suriye genelinde halen yerinden edilmiş olan 664 bin kişinin bulunduğu bildirilmiştir.²⁷

Ülke içindeki bu geri dönüşlerin yanı sıra BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından açıklanan verilere göre 8 Aralık tarihinden bu yana resmi yollarla Suriye'ye geri dönenlerin sayısı 115 bin olarak ifade edilmektedir.²⁸ %75'ini kadın ve çocukların oluşturduğu bu geri dönüş hareketliliğinin en yoğun olduğu şehirler Halep, Rakka, Humus ve Der'a olmuştur.²⁹ Suriye içerisindeki göç hareketliliğini izleyebilen bir kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşu bulunmamakla birlikte ülkedeki göç hareketliliği UNHCR tarafından yapılan izleme ve incelemeler sonrasında sağlanan

Kaynak: Metin Yoksul / The Associated Press

verilere dayanmaktadır. Bu denli yoğun ve geniş çaplı hareketliliğin yaşandığı bir bölgede yeterli düzeyde takip ve incelemenin yapılamaması ise mülteci grupların temel haklara ve hizmetlere erişimlerini de engellemektedir.

Suriyeli Mültecilerin Geri Dönüş Hareketliliği

1,3 milyon Suriyelinin yaşadığı Ürdün'den Esad rejiminin düşüşünün ardından 23 Aralık tarihi itibarıyla 12,800 Suriyeli mültecinin ülkelerine geri dönüş yaptığı kaydedilmiştir.³⁰ 2 Ocak 2025 tarihi itibarıyla Ürdün'den Suriye'ye geçen Suriyeli sayısının on binden fazla artış göstererek 22 binin üzerine çıktığı ancak geri dönenler arasında Ürdün'de yaşayan ve BM'ye kayıtlı Suriyelinin sayısının yalnızca 3.106 olduğu ifade edilmiştir.³¹ Ülkede kayıtlı 717 bin Suriyeli mültecinin bulunduğu³² göz önüne alındığında, bu oldukça düşük bir rakam olarak kayıtlara geçmiştir.

2 milyon civarında Suriyeliye ev sahipliği yapan Lübnan'da ise Suriyelilerin göç hareketliliği oldukça farklı bir seyir halindedir. Esad rejiminin devrilmesinin ardından ülkelerine geri dönen Suriyeli sayısından daha çok Suriyelinin Lübnan'a sığındığı belirtilmektedir. Lübnan güvenlik kaynakları muhaliflerin Şam'ı ele geçirmesinin ardından 8 Aralık tarihi itibarıyla Suriye'ye geri dönenlerin sayısını 1,500 olarak³³, bu tarihten sonra ülkeye sığınan kişi sayısını ise 7 bin olarak açıklamış ve tümünün gerekli yasal dokümanlara sahip olduğunu belirtmiş olsa da yasa dışı yollarla ülkeye giriş yapan Suriyelilerin olabileceği ve

bunun sayısının tam olarak bilinemeyeceğini de belirtmiştir. Bu şekilde Lübnan'a sığınan Suriyelilerin sayısının 90 bini bulunduğu ifade edilmektedir. Bu kişilerin çoğunluğunu rejim yanlısı oldukları için muhaliflerin kendilerine yönelik intikam saldırılarında bulunabileceklerine dair endişeleri sebebiyle Suriye'yi terk eden kişiler oluşturmaktadır.³⁴ Ancak, Lübnan'da yaşayan Suriyelilerin ülkelerine dönüş sayısının oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir. Geçişlerin genel olarak Suriye'deki durumu gözlemek için kısa süreli yapıldığı ifade edilmektedir. Bu şekilde günde 100-200 civarında Suriyelinin geçiş yaptığı bildirilmektedir.

Beyrut'taki Suriye Büyükelçiliği'nin 28 Aralık tarihinde yaptığı bir duyuruda ise konsolosluk hizmetlerinin başka bir duyuruya kadar askıya alındığını duyurulmuştur. Askıya alınan hizmetler arasında pasaport düzenleme ve yenileme, Lübnan'da verilen doğum belgelerinin onayı gibi resmî belgelerin doğrulanması ve onaylanması yer almaktadır.³⁵ 30 Eylül 2024 tarihi itibarıyla 158,406 kayıtlı Suriyeli mültecinin yaşadığı Mısır'da da Suriyeli mültecilerin düşük düzeyli de olsa geri dönüş eğilimi gösterdikleri izlenmektedir.³⁶ 8-19 Aralık tarihleri arasında 1,194 Suriyeli mültecinin dosyaları hakkında kapatma talebi için UNHCR'a başvuruda buldukları kaydedilmiştir.³⁷

Son verilere göre 2 milyon 920 bin 119 geçici koruma kapsamındaki Suriyelinin yaşadığı Türkiye'den ise 8-30 Aralık tarihleri arasında 35.114 Suriyelinin ülke-

lerine geri dönüş yaptığı açıklanmıştır.³⁸ Ayrıca, geri dönüşlerin organize edilmesi için başlatılacak olan “öncü göçmen” uygulamasıyla birlikte Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin 1 Ocak-1 Temmuz 2025 tarihleri arasında Suriye’ye geçici ziyaretlerde (*go and see*) bulunmasına imkân tanınacaktır. Bu uygulamayla, Suriyeli mültecilerin geri dönüş yapmadan önce, yerlerinden edilmeden önce Suriye’de yaşadıkları şehirlere giderek oradaki evlerinin durumlarını, geçim ve yaşam olanaklarını incelemeleri için fırsat tanınacaktır.

Bu kapsamda, aileden bir kişi altı ay içerisinde en fazla üç kez olmak üzere Suriye’ye seyahat edebilecek ve aynı zamanda geçici koruma statüsü de korunacaktır. Türkiye ve Suriye arasındaki 6 sınır kapısından 2’si (Hatay’daki Zeytin Dalı ve Kilis’teki Çobanbey Sınır Kapıları) bu kapsamda yetkilendirilerek giriş-çıkışların bu sınır kapılarından yapılması sağlanmaktadır. İç İşleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre Suriyelilerin giriş-çıkış ve geri dönüş işlemlerini hızlandırmak adına sınır kapılarındaki personel sayıları arttırılmış ve 7/24 çalışma esasına geçilmiştir. Türkiye’nin Suriyelilerin geri dönüş sürecine ilişkin tutumu ise güvenli, onurlu ve düzenli bir geri dönüş sürecinin sağlanmasıdır.³⁹

UNHCR tarafından 2024 yılını haziran ayında yapılan bir ankette Ürdün, Lübnan, Mısır ve Irak’taki Suriyeli mültecilerin %57’si ülkelerine geri dönmek istediklerini belirtmiştir.⁴⁰ UNHCR’in Suriyeli mültecilerin ülkelerine geri dönüşlerine

dair tahmini ise ilk altı ay içerisinde ülke dışında yaşayan 1 milyon Suriyeli mültecinin ülkelerine geri dönecekleri yönündedir.⁴¹

Tüm bu veriler ve sahadaki mevcut durum göstermektedir ki; yerinden edilme ve mülteci krizi, Esad sonrası Suriye’deki en acil sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda hem ülkelere geri dönen Suriyelilerin hem de ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli bir uluslararası destek ve koordineli bir çaba gerekmektedir.

Geri Dön(dürül)üş

Suriye’deki siyasi manzaranın değişmesinin ardından ilk gündeme gelen konulardan biri de ülkeleri dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin geri dönüşlerine dair tartışmalar olmuştur. Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Mısır gibi komşu ülkelerin yanı sıra Almanya, Avusturya ve İsveç gibi Avrupa ülkelerinde de yaşayan milyonlarca mülteci, Esad rejiminin düşüşü sebebiyle yaşadıkları sevincin yanı sıra ülkelere geri dönmelerine dair bir baskı ile karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye’de bir süredir ekonomik ve siyasi gelişmeler sebebiyle sosyal bir baskıya maruz kalan Suriyeliler hükümet ve devlet kurumları tarafından ise bir zorlamaya maruz kalmamıştır. Ancak, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerde Suriyeli mültecilerin ülkelere geri dönmeleri ile alakalı sosyal baskının yanı sıra sistematik bir baskının da varlığından söz etmek mümkündür. Hükümet ve devlet kurumlarının da zaman zaman bir par-

çası olduğu bu sistematik baskıya rağmen Suriyeli mültecilerin ülkelerine geri dönüş konusunda daha temkinli hareket ettikleri görülmektedir.

Nitekim, Suriye’de henüz istikrarlı bir siyasi ve ekonomik yapının olmayışı ve yer yer devam eden çatışmaların meydana getirdiği güvenlik riskleri sebebiyle geri dönüşler için uygun bir ortamın olmadığı da görülebilmektedir. Bununla birlikte, ülkede milyonlarca insanın insani yardıma olan ihtiyacının devam ettiği bir süreçte yoğun göç dalgasının yeni ihtiyaçlara ve daha büyük insani krizlere sebep olacağı da açıktır. Bu nedenle, Suriye’ye geri dönüşlerin ülkede uygun ortamın hazırlanmasının ardından koordineli bir şekilde gerçekleşmesi hem mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler açısından hem de Suriye’deki insani durumun istikrarı açısından önem arz ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynak: Celestino Arce/ Nur Photo

Bu bağlamda, UNHCR tarafından da belirlenmiş olan geri dönüş şartlarının bir rehber olarak kabul edilmesi faydalı olacaktır.

UNHCR tarafından mültecilerin evlerine geri dönüşleri konusunda belirlenmiş bazı temel şartlar bulunmaktadır. Uluslararası hukuk çerçevesinde belirlenen bu şartlar sağlanması oldukça önemlidir. Bu kapsamda, geri dönecek mültecilerin gönüllük esasına bağlı olarak kendi istekleriyle, baskı ve zorlamalardan uzak bir şekilde geri dönüşleri esastır. Mültecilerin geri dönüş kararlarını özgür iradeleriyle almaları kalıcı bir geri dönüş için oldukça önemlidir. Bu sebeple mültecilerin, geri dönecekleri ülkedeki yaşam koşulları ve güvenlik riskleri hakkında güvenilir ve doğru bilgiye sahip olma hakkı bulunmaktadır.⁴²

Dolayısıyla, uluslararası standartlar dahilinde kalıcı bir geri dönüş için ikinci en önemli şart güvenlidir. Geri dönüş sürecinin her aşamasında (geri dönüş yolunda, kabul noktalarında ve varış yerlerinde) geri dönme kararı almış olan mültecilerin fiziksel güvenliklerinin sağlanması gerekmektedir. Mültecilerin evlerine geri dönmeleleri durumunda her türlü şiddet, zulüm, işkence ve insan hakları ihlali risklerinden korunması sağlanmalıdır.⁴³ Bu şart, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşme’nin 33. maddesinde belirtilen geri göndermeme ilkesi ile de bağlantılıdır.⁴⁴

Geri dönüşlerde gönüllülük ve güvenlik şartları kadar önemli bir diğer faktör

ise geri dönüşlerin mültecilerin onurunu koruyacak şekilde gerçekleşmesidir. UNHCR'in Gönüllü Geri Dönüş: Uluslararası Koruma El Kitabı'nda belirtildiği gibi *“mültecilerin aşağılayıcı veya insanlık dışı bir muameleye maruz kalmadan geri dönebilmeleri”* önemlidir.⁴⁵

Bununla birlikte, sürdürülebilirlik ve entegrasyonun sağlanması da geri dönüş için önemli kriterlerdendir. Mültecilerin, geri dönüşler halinde sağlık, eğitim, barınma gibi temel hizmetlere erişim imkanlarının sağlanması, geri dönüşlerin kalıcı ve sürdürülebilir olabilmesi için geçim kaynaklarının desteklenmesi ve toplumsal uyumun sağlanması oldukça önemlidir. Aile birliğinin korunması, dezavantajlı

lı grupların ihtiyaçlarının giderilmesi, sınır geçiş işlemlerindeki prosedürlerin azaltılması gibi diğer faktörler ise geri dönüşleri kolaylaştırıcı durumlardır.

Bu bağlamda, geri dönüşlerin uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları ilkelerine uygun olması, geri dönüş süreçlerinin ve sonrasında oluşan koşulların izlenebilir olması, geri dönenlerin karşılaşılabileceği zorlukların tespit edilmesi ve çözüme kavuşturulması için izleme ve değerlendirme süreçlerinin kritik öneme sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Geri dönüş sürecinin kalıcı olması ve mülteci haklarının korunması ise uzun vadeli barış ve istikrara da katkıda bulunması bakımından önemlidir.

İNSANİ YARDIM MEKANİZMALARININ DURUMU

Suriye'deki siyasi değişim sonrasındaki dönem insani müdahale için de oldukça kritik bir süreci işaret etmektedir. Mevcut fon ve kaynakların halihazırda yeterli düzeyde olmadığı göz önüne alındığında, yeni dönemin ortaya çıkardığı ve ileride ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar daha etkili bir insani müdahale için daha etkin bir koordinasyon sağlanmasının yeni yollarının aranmasını da gerektirmektedir. Yeni süreçte, acil insani müdahalelerin yanı sıra toplulukların dirençlerini arttırmak, insani yardıma bağımlılığı azaltmak ve kendi kendine yetebilme düzeylerini yükseltmek adına yeni mekanizmaların ortaya çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Fon ve kaynakların kısıtlı

olduğu bir operasyonel ortamda insani yardım kuruluşlarının artan ihtiyaçları karşılama kapasitelerini ve yeteneklerini arttırmasının önündeki zorluklar ise Suriye'de insani yardım sektörünün yeniden dizaynının acilen tartışılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Suriye'de faaliyet gösteren en büyük ve en kapsamlı yapı BM ve OCHA, UNHCR, UNICEF gibi bağlı ajanslarıdır. Bunların yanı sıra birçok uluslararası insani yardım kuruluşu Suriye'de faaliyet yürütmektedir. BM'nin Suriye çalışmaları üç bölgesel merkez üzerinden yürütülmektedir. Bunlar; Gaziantep merkezli yürütülen Kuzeybatı Suriye (*Northwest*

Syria [NWS]), Haseke merkezli yürütülen Kuzeydoğu Suriye (*Northeast Syria [NES]*) ve Şam merkezli yürütülen Suriye hükümeti kontrolündeki alanlar (*Government of Syria Controlled Areas [GoS]*)'dır. Bu üç bölgesel merkez ise Ürdün'ün başkenti Amman'da bulunan Bütün Suriye Müdahalesi (*Whole of Syria Response [WoS]*)'ni oluşturmaktadır. Dolayısıyla üç bölgesel merkez de kendi sorumluluk alanlarında proje ve faaliyet yürütmekte ve raporlamalarını Amman'daki ana merkeze yapmaktadırlar. Ancak, ortaya çıkan yeni durumla birlikte artık insani müdahalenin tek bir merkezden yapılması mümkün ve daha makul bir hale gelmiştir.

Bölgede uzun bir süredir faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşu da bulunmaktadır. Bölgedeki insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için hayati öneme sahip olan acil insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra toplu konut projelerinden okullara, hastane inşaatlarından çadır kent kurumlarına kadar barınma projeleri de yürüten bu kurumlar daha önceki dönemde rejim ve YPG/PYD kontrolündeki bölgelerde faaliyet yürütemezlerken bugün Şam, Hama, Humus, Lazkiye, Deyr-i Zor, Münbiç gibi bölgelerde de insani yardım çalışmalarına başlamışlardır.

Ancak, ülkedeki tüm bölgelerin insani yardıma ve yeniden inşa yardımlarına ihtiyaç duyduğu Suriye'de, mültecilerin geri dönüş hareketliliği ile birlikte var olan insani yardım ihtiyacına ek olarak büyük miktarda bir insani yardım faaliyetinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Mev-

Bölgede faaliyet gösteren insani yardım kuruluşlarının daha hızlı ve etkili aksiyon alabilmesi için koordineli bir mekanizma kurulması büyük bir gerekliliktir.

cut stok miktarları, tedarik konusunda yaşanan aksaklıklar, fon eksikliği ve güvenlik riskleri gibi nedenlerle oluşan bu insani yardım talebine cevap vermeyi zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, bölgede faaliyet gösteren insani yardım kuruluşlarının daha hızlı ve etkili aksiyon alabilmesi için koordineli bir mekanizma kurulması büyük bir gerekliliktir.

Bu mekanizma, BM ve bağlı ajansları gibi uluslararası yapılarıdaki ağır ve yavaş prosedürlerden arındırılmış, yerelde faaliyet gösteren kuruluşların resmi kaydını içeren bir yapıya sahip olmalıdır. Böylece şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlanırken, aynı zamanda hızlı ve etkili müdahale imkânı da sunulacaktır. Bu tür bir mekanizma, insani yardımların etkinliğini artırarak bölgelerdeki ihtiyaç analizlerini, ihtiyaç sahiplerine ulaşabil-

meyi ve yeniden inşa ve kalkınma faaliyetlerini kolaylaştıracak ve kaynakların daha etkin ve verimli kullanılabilmesine olanak sağlayacaktır.

Nitekim, Esad rejimi döneminde Şam merkezli yürütülen operasyonlar için BM daha özerk bir yapıya sahipken, rejim kontrolündeki bölgelerde faaliyet göstermek isteyen sivil toplum kuruluşları şeffaflık ve hesap verilebilirlik konusunda oldukça tartışmalı olan bir sisteme dahil olmak zorunda bırakılmıştır. Rejim kontrolündeki bölgelerde faaliyet göstermek isteyen kuruluşlar yalnızca Suriye Arap Kızılay'ı (SARC) veya Beşar Esad'ın eşi Esmâ Esad tarafından kurulan Suriye Kalkınma Vakfı (Syria Trust for Development) altında çalışmaya mecbur bırakılmıştır.

Bu nedenle birçok uluslararası sivil toplum kuruluşu bu durumun hem etik hem de hukuki olarak kabul edilemez olduğu gerekçesiyle rejimle iş birliği yapmayı kabul etmemiştir. Tüm bu şartlara rağmen rejim kontrolündeki bölgelerde faaliyet yürüten kurumlar ise hem rejim hükümetinin şüpheli ve hesap verilebilirlikten yoksun sistemi içerisine girmişler hem de para transferlerinin yalnızca merkez bankası üzerinden yapılabilmesi sebebiyle gerçek kur ile resmi kur arasındaki yüksek farktan oluşan açık sebebiyle dolaylı olarak rejime finansal destek sağlamışlardır.

8 Aralık'ta Esad rejiminin sona ermesiyle birlikte özellikle komşu ülkelerde faaliyet gösteren Suriye diasporası tarafından kurulan kurumların oldukça

hızlı aksiyon alarak faaliyetlerini Şam dahil Suriye'nin bütününe yaydıkları gözlemlenmiştir. Birçoğu Suriyeli mülteciler tarafından kurulan bu kurumların Suriye'deki gelişmeler sonrasında hızlı aksiyon almaları tahmin edilebilir bir gelişme olmakla birlikte uluslararası sivil toplum kuruluşlarının risk analizleri, güvenlik durumları ve uluslararası konjonktür gibi nedenlerle daha yavaş aksiyon almaları da öngörülebilir bir durumdur.

Önümüzdeki dönemde sivil toplum kuruluşlarının Suriye'de kayıt ve entegrasyonları konusunda henüz bir gelişme kaydedilememiş olması ise insani müdahalelerin geleceği konusunda endişelere neden olmaktadır. Suriye geçici hükümetinin bu konu ile ilgili bir mekanizma oluşturması insani müdahalelerin geleceği için oldukça önemlidir.

Sahadan elde edilen bilgilere göre daha önce İdlib'teki yönetime bağlı olarak faaliyet gösteren ve İdlib'teki insani yardımların koordinasyonu için oluşturulan İnsani Eylem Koordinasyonu (Humanitarian Action Coordination) olarak adlandırılan kuruluş tarafından Şam, Hama, Humus gibi merkezlere atamalar yapılmış ve bu kuruluştan alınan izin belgesi ile faaliyetlerini geçici hükümetin izniyle yürüten sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Esad rejiminin devrilmemesinden önce çok parçalı olarak yürütülmekte olan Suriye'deki insani müdahalelerin yeni dönemle birlikte tek merkezli olarak yönetilmesine dair adımların atıl-

ması önemli ve öncelikli bir gündem maddesi olarak ön plana çıkmaktadır. Uluslararası toplumun ve bölgede faaliyet gösteren insani yardım kuruluşlarının bölgedeki faaliyetlerin koordi-

nasyonu ve sivil toplum kuruluşlarının Suriye’de kayıt ve entegrasyonu ile ilgili Suriye geçici hükümetinin adım atmasını sağlayacak girişimlerde bulunması gerekmektedir.

YAPTIRIMLARIN İNSANİ YARDIM FAALİYETLERİNE ETKİSİ

Esad rejimi sonrası dönemde, başta ABD’nin Sezar Yaptırımları olmak üzere uluslararası yaptırımların devam etmesi Suriye’deki durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Nitekim, bu önlemler Esad rejimiyle ilişkili kişi ve kurumları hedef almak için tasarlanmış ve uygulamaya konulmuş olsa da geniş kapsamlı nitelikleri Suriye’deki tüm kesimleri etkiler düzeyindedir ve bu durumun siyasi ve ekonomik sonuçlarının yanı sıra, bankacılık faaliyetleri para transferleri ve insani yardımın ulaş-

tırılması gibi meselelerde çok kapsamlı sonuçlar doğurduğu görülebilmektedir.

Yaptırımlar finansal işlemleri kısıtlamış ve uluslararası kuruluşların Suriye’de etkili bir şekilde faaliyet göstermesini zorlaştırmıştır. Bu durum ise başta BM kuruluşları olmak üzere ülkede faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının insani yardım sağlama kapasitelerini de engelleyerek etkili bir insani yardım mekanizması kurulmasını zorlaştırmaktadır.

SURİYE’NİN YENİDEN İNŞASI VE İNSANİ MÜDAHALE İÇİN EN ÖNEMLİ FAKTÖR: YEREL İLE KOORDİNASYON

Suriye’de siyasi haritanın yeniden çizilmesi ülke genelindeki insani yardım faaliyetlerinin de geleceği konusunda yeni bir sistemi gerekli kılmıştır. Zira, Heyet Tahrir eş-Şam (HTŞ) ve SMO’nun oluşturduğu muhalif kanat ülkenin tamamını kontrol etmemektedir. HTŞ ve SMO ortak hareket etse de farklı bölgelerde hakimiyet sağlarken YPG/PYD ülkenin kuzeydoğusundaki varlığını sürdürmektedir. Ülkenin güney bölgelerinde ise ABD destekli muhalif grupların kontrolü söz konusudur.

Ayrıca İsrail, Golan Tepeleri’ndeki işgal alanını genişletmektedir. Bu siyasi manzaranın değişmesi ise zaman alacaktır.

İç savaşın devam ettiği dönemde Esad rejimi BM’nin muhalif bölgelere yardım göndermesini bloke etmiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi (BMGK)’nin aldığı karar doğrultusunda söz konusu bölgelere yardımlar çoğunlukla Türkiye üzerinden sağlanmıştır. Düzenli aralıklarla yenilenmesi gereken bu insani yar-

dim kararına dair tartışmalar sürekli devam etmiş ve Rusya'nın da veto gücünü kullanmasıyla birlikte rejim BMGK tarafından karar alınmasını engelleme veya zorlaştırma teşebbüslerinde bulunmuştur. 2023 yılının şubat ayındaki deprem sebebiyle BM'ye geçici olarak muhalif bölgelere insani yardım ulaştırma konusunda izin veren rejim, yasal olarak ülkenin yönetiminde olma durumunu insani yardımı bir silah olarak kullanarak siyasi bir koza dönüştürmeye çalışmıştır.

Suriye'ye yönelik insani yardım faaliyetleri Suriye'nin bu parçalanmış görüntüsü sebebiyle bölümlere ayrılarak sürdürülmeye çalışılmıştır. Ancak, insani yardımın koordine edildiği bu bölgesel merkezler arasındaki koordinasyonun oldukça düşük düzeyde olması ve insani yardım sağlanan bölgelerdeki hâkim tarafların birbirleri arasındaki çekişme ve çatışmalar insani yardım faaliyetleri üzerinde de olumsuz etkilere sebep olmuştur.

Bu durum, bölge ofisleri arasındaki veri paylaşımından koordinasyon ve birlikte çalışmaya kadar pek çok durum üzerinde etkili olmuştur. Dolayısıyla, bu gerginliğin bundan sonraki süreçte devam edip etmeyeceği de ayrı bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhaliflerin Şam'a doğru ilerlediği süreçte, 7 Aralık tarihinde BM tarafından yapılan açıklamada "*kritik olmayan personelin ülke dışına taşınarak stratejik olarak ayak izinin azaltıldığı*" belirtilmiştir. Ancak, bu durumun bir tahliye olmadığı ve "*değişen koşullar altında ekibin korunması için bir önlem olduğu*" da ifade edilmiştir.⁴⁶

Bahsedildiği üzere, BM ve bağlı ajansları Suriye'deki insani yardım faaliyetlerinde en fazla fona sahip olsa da bölgedeki insani yardım kuruluşlarının payı da yadsınamayacak düzeydedir. Uluslararası yardım kuruluşları ve yerel yardım kuruluşları arasındaki iş birliği ile ortaya çıkan insani yardım müdahalesinin etkisi ve niteliği örgütlü bir çalışmanın ürünü olarak tanımlanabilmektedir.

Bu bağlamda, BM ve donör ülkelerin, uluslararası insani yardım kuruluşlarının ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu benzeri yapıların kendi aralarındaki koordinasyonun yanı sıra yerel sivil toplum kuruluşları ile koordinasyonun güçlendirilmesi Suriye'nin yeniden inşası ve insani müdahalenin etkisinin artırılması için oldukça önemlidir. Nitekim, söz konusu yerel aktörlerin birçoğu uzun bir süredir Suriye'nin belirli bölgelerinde insani yardım, arama-kurtarma, inşa ve koruma gibi alanlarda faaliyet yürüten ve uluslararası kurumlarla iş birliği tecrübesine sahip kurumlardır.

Uluslararası kuruluşların yerel aktörlerle paydaşlığı sayesinde daha hızlı ve etkin bir insani yardım ve yeniden inşa süreci mümkün olabilmektedir. ICVA tarafından yayınlanan ve küresel insani koordinasyon mimarisinin önemine değinen raporda da belirtildiği üzere "*İnsani koordinasyon, öngörülebilirlik, hesap verebilirlik ve partnerlik ilkelerini daha güçlü bir şekilde garanti ederek insani yardımın verimliliğini arttırma*" bağlamında oldukça önemlidir.⁴⁷

ÖNERİLER

Modern dönemde yaşanan insani krizlerin boyutları ve etkileri oldukça büyümüş ve değişmiştir. Bu durum, söz konusu insani krizlerle mücadele edebilmek adına geleneksel yöntemlere ve kurumlara alternatif yeni yöntem ve mekanizmaların geliştirilmesini de zorunlu kılmıştır.

Suriye’de 2011 yılındaki çatışmalarla birlikte başlayan ve 8 Aralık 2024 tarihinde Esad rejiminin devrilmesiyle son bulan iç savaşın neden olduğu yıkım ve insani kriz de modern dönemin en büyük insani krizleri arasında gösterilmektedir. Bu nedenle, Suriye’deki insani krizle mücadele edebilmek ve çatışma sonrası bir ülkenin yeniden inşa sürecine destek olabilmek adına uluslararası topluma ve sivil toplum kuruluşlarına büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Bu kapsamda, Suriye’deki insani yardım faaliyetlerinin ve yeniden inşa süreçlerinin daha etkin, hızlı ve şeffaf bir şekilde yürütülebilmesi adına bazı düzenleme ve mekanizmaların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Merkezi ve Kapsayıcı Bir İnsani Yardım Modelinin Geliştirilmesi: Suriye’deki insani müdahalelerin kapsamını ve etkinliğini artırmak için Suriye’yi bütüncül şekilde ele alan bir insani yardım mekanizması inşa edilmelidir. Bu kapsamda, ülkeye yönelik insani yardım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği sistemlerin gözden geçirilmesi ve daha merkezi ve kapsayıcı bir yapıya dönüştürülmesi önem arz etmektedir.

Yerinde Müdahale (In-Country Response): Merkezi ve kapsayıcı bir modelin geliştirilmesinin yanı sıra etkili bir insani müdahale için yerinde müdahale modeline geçiş sağlanarak yerelleşmeye olanak tanınmalı ve ülkede faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların yerinde müdahale modeli kapsamında yerel düzeyde koordinasyonu güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Özellikle yerel kurumların operasyonel kapasitelerinin arttırılmasına yönelik faaliyetlere öncelik verilmelidir.

Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetler: Suriyeli sivil toplum kuruluşlarının kapasite geliştirme süreçleri desteklenmeli ve alanında uzman uluslararası sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bu yerel kuruluşların etkin bir şekilde çalışabilmesi için gerekli eğitimler sağlanmalıdır. Bu kapsamda hem yönetim becerileri hem de insani yardım standartlarına uygun çalışma yöntemleri üzerinde durulmalı, söz konusu kurumların yerel ihtiyaçlara duyarlı projeler geliştirmeleri teşvik edilmelidir. Ayrıca, bu kuruluşların uluslararası koordinasyon mekanizmalarına entegre olabilmesi için rehberlik ve teknik destek sağlanmalı ve kapasite arttırma süreçleri desteklenmelidir.

BM’nin Etkinliğinin Arttırılması: BM, Suriye’deki insani yardımlarda oldukça kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, Suriye’deki insani ihtiyaçların ve yeniden inşa faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için etkin bir BM büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda, bölge ofis-

leri üzerinden yürütülen BM proje ve operasyonlarının yerine Şam merkezli bir BM yönetimi modeli oluşturulabilir. Ancak, bu şekilde bir modele geçiş için net bir geçiş haritası hazırlanmalı ve iyi bir yönetim sistemi inşa edilerek bölge ofisleri arasında Suriye'nin bundan önceki siyasi ve güvenlik yapısı sebebiyle ortaya çıkan koordinasyon eksikliğinin önüne geçilmelidir.

Lojistik Altyapı ve Koordinasyon: İnsani yardımların koordinasyonu için merkezi bir yönetimin önemi bağlamında, insani yardım faaliyetlerinin koordinasyonu için Şam merkezli bir yönetimin benimsenmesi durumunda , Suriye'nin coğrafi özellikleri ve mevcut lojistik altyapısı dikkate alınarak insani yardım faaliyetlerinin etkili bir şekilde yürütülebilmesi için alternatif dağıtım ve lojistik merkezleri belirlenmelidir.

Özellikle Lazkiye gibi limanlara yakın bölgeler, uluslararası yardımların giriş noktası ve dağıtım merkezi olarak değerlendirilebilir. Yine ülke genelinde belirli merkezlerde kurulacak noktalarla insani yardımın ülke geneline hızlı ve etkili bir şekilde ulaştırılması sağlanabilecektir. Bu kapsamda, lojistik altyapının güçlendirilmesi, ulaşım ağlarının iyileştirilmesi ve bölgesel depolama kapasitelerinin artırılması için iş birliği mekanizmaları geliştirilmelidir. Ayrıca, bu merkezler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi ve yardımların hızlı ve etkili bir şekilde ulaştırılmasını sağlayacak teknolojik ve operasyonel sistemlerin kurulması önem arz etmektedir.

Kurumlar Arası Koordinasyonun Güçlendirilmesi: Suriye'deki insani yardım faaliyetlerinin etkinliğini artırmak için, insani yardım alanında faaliyet gösteren STK'lar arasında güçlü bir koordinasyon mekanizması kurulmalıdır. Tesis edilecek merkezi bir mekanizma ile BM, yerel ve uluslararası kurum ve kuruluşların koordinasyonu daha iyi sağlanabilir ve bu sayede insani yardımların hızlı, etkili ve ihtiyaç odaklı olarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması sağlanabilir.

Bu mekanizma sayesinde, hangi kuruluşun nerede, ne miktarda ve hangi türde yardım sağladığına dair bilgiler düzenli olarak paylaşılarak ihtiyaçların daha etkili bir şekilde karşılanması konusunda önemli bir eksiklik giderilmiş olacaktır. Bu çerçevede, mevcut sektör (cluster) sistemlerinin daha aktif çalışması sağlanarak, ülkede faaliyet gösteren STK'lar arasındaki roller ve sorumluluklar daha net bir şekilde belirlenebilecektir.

Raporlama ve İzleme-Değerlendirme Süreçlerinin Güçlendirilmesi: İlk dönem ihtiyaç tespiti ve müdahalelerin etkinliği açısından, düzenli raporlama ve izleme-değerlendirme faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Bu süreçlerin daha sıkı takip edilmesi, mevcut insani yardım müdahalelerinin başarısını değerlendirmek ve ilerleyen süreçlerde yapılacak planlamaları daha verimli kılmak için kritik bir adım olacaktır. Bu kapsamda, Suriye'de faaliyet gösteren ve gösterecek olan kurumların raporlama ve izleme-değerlendirme kapasitelerini arttırmaya yönelik çalışmaların yanı sıra bu konularda aktif olarak çalışmaları

bulunan kurumların raporlama ve izleme-değerlendirme süreçlerine devam etmesi önem taşımaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Kayıt ve Faaliyet Prosedürlerinin Kolaylaştırılması: Suriye'deki insani durumun iyileştirilmesi ve yeniden inşa faaliyetlerinde uluslararası STK'ların rolü göz önünde bulundurularak, Suriye'deki geçici hükümet tarafından STK'ların kayıt işlemleri için net ve sade bir prosedür belirlenmelidir. Bu süreçte, STK'ların Suriye'de faaliyet gösterebilmelerine yönelik kayıt işlemleri için gerekli belge ve izinler olabildiğince hızlı bir şekilde gerçekleştirilmeli ve gereksiz bürokratik engeller ortadan kaldırılarak STK'ların çalışmalarına başlamaları sağlanmalıdır.

Altyapının Güçlendirilmesine Öncelik Verilmesi: Suriye'de hayatın normalleşmesi ve halkın temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için altyapının iyileştirilmesine öncelik verilmelidir. Özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanabilmesi adına okul inşaatları ve hastane onarımları hızla gerçekleştirilmelidir. Bunun yanı sıra, Münbiç, Halep, Şam gibi pek çok bölgede devam eden elektrik ve su kesintileri, halkın yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, öncelikli olarak komşu ülkelerden elektrik tedariki gibi acil çözümler üretilmeli ve bu kaynaklara sürekli erişim sağlanabilmesi için uzun vadeli altyapı yatırımları yapılmalıdır.

Nitekim, elektrik, su ve iletişim altyapılarının onarılması ve geliştirilmesi, yalnızca insani yardımların etkin bir şekilde

koordine edilmesi için değil, aynı zamanda Suriye'nin yeniden inşa süreci ve Suriye halkının yeniden toparlanabilmesi bakımından oldukça kritik bir gerekliliktir. Bu tür girişimler hem insani hem de kalkınma temelli faaliyetlerin hız kazanmasına da imkân sağlayacaktır.

Geri Dönüşlerin Koordineli Olarak Sağlanması: 13 yıllık iç savaşın sona ermesine rağmen özellikle ülke dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin geri dönüşlerinin önünde halen büyük zorlukların olduğu ve bu nedenle geri dönüş hareketliliğinin düşük düzeyde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Devam eden güvenlik sıkıntıları, temel hizmetlerde yaşanan eksiklikler ve iş olanaklarındaki yoksunluk geri dönüşün önündeki engellerden sadece birkaçıdır. Birçok mültecinin geri dönecek evinin dahi olmaması, pek çok mültecinin mülklerinin kendilerine ait olduğunu kanıtlayacak belgelerinin olmayışı ve kış mevsiminin getirdiği zorluklar diğer engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada, Suriyeli mültecilerin ülkeye geri dönüşlerini hızlandırmak yerine geri dönüşlerin daha düşük ve koordineli olarak devam etmesini sağlamak daha doğru bir yöntem olacaktır. Zira, mevcut pek çok belirsizliğe rağmen mültecilerin hızlı bir şekilde geri dönüşlerini sağlamak ters bir tepkiye neden olma potansiyeli taşımaktadır. Nitekim, geri dönüş gerçekleştiren ilk mülteci gruplarının yaşayacakları olumsuzluklar bundan sonraki süreçteki geri dönüşler üzerinde de olumsuz etkilere sebep olacaktır. Bununla birlikte, halihazırda

insani krizin yaşandığı ülkeye kısa sürede büyük ölçekli bir nüfusun girişi, temel insani ihtiyaçlara olan talebin artması ve kamu hizmetlerinin daha da aksamaması gibi sonuçlar da doğuracaktır. Bu durum, toplumda huzursuzluğa neden olarak bir geçiş süreci yaşayan Suriye'nin bu geçiş sürecini zorlaştırabilecektir. Bu nedenle, Türkiye, Lübnan, Ürdün ve AB ülkeleri gibi Suriyeli mültecilerin sayıca fazla olduğu ülkelerden geri dönüşlerin daha düşük düzeyde ve bir koordinasyon mekanizması dahilinde gerçekleşmesi gerekmektedir.

Ülkeye Giriş-Çıkış Prosedürlerinin Güncellenmesi: Suriye'ye giriş-çıkışlarda komşu ülkeler kendi prosedürlerini uygulamakta ve standart bir uygulama bulunmamaktadır. Bu sebeple, halihazırda uygulanan mevcut sistemlerin yerine, daha kolaylaştırıcı ve standart düzenlemeler getirilmelidir. Bu güncelleme, hem insani yardım personellerinin hareket kabiliyetini artıracak hem de insani yardım operasyonlarının hızlanmasına katkı sağlayacaktır.

İnşa ve Onarım Faaliyetlerinde Kültürel Ögelere Dikkat Edilmesi: Her ne kadar bu rapor kapsamında detaylı olarak ele alınmamış olsa da Suriye'de yeniden inşa faaliyetlerinin bundan sonraki süreçte hız kazanacağı göz önünde bulundurulurken, yapılacak olan konut, okul, hastane, ibadethane gibi yapıların Suriye'nin ve inşa faaliyetlerinin gerçekleştirileceği bölgenin fizik durumu kadar mimari üslubuna dikkat edilerek yürütülmesi de önem arz etmektedir. Nitekim, savaş ve çatışmalar ülkeleri

yalnızca binaların yıkılmasına ve insanların göç etmesine sebep olarak harap etmemekte, kültürel bir yıkımı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, Suriye'nin yeniden inşasında kültürel yapının korunması ve yeniden diriltilmesi de önemli bir yer tutmalıdır. Bu amaçla, kurulacak olan hükümetin ilgili bakanlıkları tarafından inşa ve onarım faaliyetleri için belirli modellerin ve tasarımların sunulması, inşa ve onarım faaliyetini gerçekleştirecek şirket ve kurumların da belirlenen bu tasarım ve modeller doğrultusunda faaliyet göstermesi şeklinde bir yöntem benimsenebilir.

Yaptırımların Gözden Geçirilmesi ve Kaldırılması: Esad rejimine yönelik getirilen ancak halen devam etmekte olan yaptırımlar, Suriye'nin yeniden inşası ve insani yardımların ihtiyaç sahiplerine daha etkin bir şekilde ulaştırılması önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Bu bağlamda, özellikle petrol ve petrol ürünlerine yönelik yaptırımlar, ülkeye yatırım yapılmasını engelleyen kısıtlamalar ve bankacılık sektöründeki kısıtlayıcı uygulamaların gözden geçirilerek sona erdirilmesi önem arz etmektedir.

ABD Hazine Bakanlığı tarafından son yapılan açıklamayla birlikte geçiş hükümetine insani yardım girişini kolaylaştırmak ve temel hizmetlerin iyileştirilmesi amacıyla Suriye'ye uygulanan bazı kısıtlamaları hafiflettiğini duyurmuştur. Enerji satışları ve buna bağlı işleri kapsayan altı ay geçerli bir kararname yayınlayan bakanlık bu kararın yaptırımların kaldırıldığı anlamına gelmediğini de belirtmiştir. Hazine Bakan Yardım-

cısı Wally Adeyemo, söz konusu kararı Rusya ve İran tarafından desteklenen Esad rejiminin devrilmesinin ardından Suriye'nin yeniden inşası için "eşsiz bir fırsat" olarak nitelendirmiştir. Yaptırımlara yönelik atılan bu adım oldukça önemlidir ancak Suriye'deki insani krizle mücadele için yetersizdir. Nitekim, yaptırımlar konusunda ABD ile paralel bir politika izleyen AB, Suriye'ye yönelik yaptırımların kaldırılmasının henüz gündemde olmadığını ifade etmiştir.⁴⁸

Bu kapsamda, Suriye'deki milyonlarca insanın ihtiyaç duyduğu insani yardımların ulaştırılmasında yaptırımların olumsuz etkilerini azaltmak adına, özellikle bankacılık ve finans alanlarında insani yardım kuruluşlarına yönelik özel düzenlemeler yapılmalıdır. Uzun vadede ise yaptırımların tümüyle kaldırılarak Suriye'nin uluslararası topluma tam entegrasyonu sağlanmalıdır.

Banka İşlemleri ve Para Transferlerine Yönelik Düzenlemeler: STK'ların finansal işlemlerini güvenli ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için, ban-

ka işlemleri ve uluslararası para transferlerini kolaylaştıracak mekanizmalar geliştirilmelidir.

Nakit Yardım Dağıtımında Koordinasyon Mekanizmasının Kurulması:

İnsani yardım müdahalelerinde nakit temelli yardımın etkisi, sektördeki tecrübelerle ortaya konmuştur. Ancak, bu tür yardımlar hakkında yaşanan olumsuz tecrübelerden dolayı kurumların bu tür yardımlar konusunda daha temkinli davrandıkları görülmektedir. Bu bağlamda, nakit yardım dağıtımının güvenli ve verimli bir şekilde yapılabilmesi için Suriye'deki geçici hükümetin ilgili kurumları tarafından bir koordinasyon mekanizması oluşturulması önem arz etmektedir. Nakit yardımların şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde dağıtılması için, yardımların ulaştırılacağı bölgelerin ve bireylerin tespitinde geçici hükümetin ilgili bakanlıkları ve kurumlarıyla iş birliği yapılması gerekmektedir. Böylece, yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasının sağlanmasının yanı sıra olası suistimallerin önüne geçilmesi de sağlanmış olacaktır.

SONUÇ

Sonuç olarak, Suriye'deki insani durum, tüm paydaşların koordineli ve sürdürülebilir bir mekanizma içerisinde hareket etmesini gerektiren en acil insani krizlerden biri olmaya devam etmektedir. Uzun vadeli yeniden inşa projelerinin yanı sıra nüfusun acil ihtiyaçlarını ele alarak hem acil insani yardım hem de kalkınma

odaklı müdahalelere öncelik verilmesi gerekmektedir. Yerel aktörlerin kapasitesini güçlendirmek, insani yardıma erişimi sağlamak ve ülke çağında yürütülecek projelerde paydaşlıkları teşvik etmek, Suriye'deki mevcut insani krizin üstesinden gelebilmek için kritik öneme sahiptir.

Uluslararası toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının eylem ve faaliyetlerinde temel insani yardım ilkelerine ve insan haklarına dikkat etmenin yanı sıra çağın ve şartların gerektirdiği şekilde mekanizmalar oluşturulabilmesi adına adımlar atması oldukça önemlidir. Suriye'nin yeniden inşası, mevcut insani krizin etkilerinin hafifletilmesi ve istikrarın sağlanması adına yerel ile iş birliği ve koordineli bir çalışma prensibiyle hareket edilmesinin gerekliliği açıkça görülmektedir.

SONNOTLAR

1. OCHA Humanitarian Action Plan. “Syria Arab Republic Humanitarian Response Plan 2024”. Erişim: <https://humanitarianaction.info/plan/1175>

2. UNICEF. “Peace must prevail for Syria’s children: Statement by UNICEF Middle East and North Africa Regional Director Edouard Beigbeder”. 18 Aralık 2024. Erişim: <https://www.unicef.org/press-releases/peace-must-prevail-syrias-children>

3. WFP. “Half of Syria’s population faces hunger as conflict passes 12-year milestone and earthquakes deepen economic woes”. 14 Mart 2023. Erişim: <https://www.wfp.org/news/half-syrias-population-faces-hunger-conflict-passes-12-year-milestone-and-earthquakes-deepen>

4. OCHA Humanitarian Action Plan. “Syria Arab Republic Humanitarian Response Plan 2024”. Erişim: <https://humanitarianaction.info/plan/1175>

5. WHO. “Large-scale scabies response in north-west Syria targets 71 camps and 7 communities”. Erişim: <https://www.emro.who.int/syria/news/large-scale-scabies-response-in-north-west-syria-targets-71-camps-and-7-communities.html> & WHO. “Multi-Country Outbreak of Cholera, External Situation Report #20”. 20 Kasım 2024. Erişim: <https://www.who.int/publications/m/item/multi-country-outbreak-of-cholera--external-situation-report--20---20-november-2024>

6. Ruth Michaelson. “Airstrikes hit hospitals in Syria’s Idlib region as insurgents fight Assad forces”. The Guardian, 2 Aralık

2024. Erişim: <https://www.theguardian.com/world/2024/dec/02/iran-backed-iraqi-militias-join-fight-in-syria-after-militants-seize-aleppo>

7. International Rescue Committee. “Syria: Deepening economic crisis compounds conflict misery, as Syria crisis enters its fourteenth year and humanitarian needs reach unprecedented levels, warns the IRC”. 14 Mart 2024. Erişim: <https://www.rescue.org/eu/press-release/syria-deepening-economic-crisis-compounds-conflict-misery-syria-crisis-enters-its>

8. The Syrian Observatory for Human Rights. “Since fall of Al-Assad’s regime | Nearly 500 Israeli airstrikes destroy the remaining weapons of army of future Syria”. 18 Aralık 2024. Erişim: https://www.syria-ahr.com/en/351742/?doing_wp_cron=1734516602.5677878856658935546875

9. Health Cluster Türkiye Hub. “Situation update- Health Cluster Northwest Syria”. 27 Aralık 2024. Erişim: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/situation-update-health-cluster-northwest-syria-27-december-2024>

10. UNICEF. “Peace must prevail for Syria’s children: Statement by UNICEF Middle East and North Africa Regional Director Edouard Beigbeder”. 18 Aralık 2024. Erişim: <https://www.unicef.org/press-releases/peace-must-prevail-syrias-children>

11. OCHA. “Syrian Arab Republic: Flash Update No. 8 on the Recent Developments in Syria (as of 23 December 2024)”. 23 Aralık 2024. Erişim: <https://www.unocha.>

org/publications/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-flash-update-no-8-recent-developments-syria-23-december-2024-enar

12. OCHA. Syrian Arab Republic: Flash Update No. 9 on the Recent Developments in Syria (as of 31 December 2024)". Erişim: <https://www.unocha.org/publications/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-flash-update-no-9-recent-developments-syria-31-december-2024-enar>

13. International Medical Corps. "Syria Emergency Response Situation Report #3". 2 Ocak 2025. Erişim: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syria-emergency-response-situation-report-3-january-2-2025>

14. UNICEF. "Peace must prevail for Syria's children: Statement by UNICEF Middle East and North Africa Regional Director Edouard Beigbeder". 18 Aralık 2024. Erişim: <https://www.unicef.org/press-releases/peace-must-prevail-syrias-children>

15. OCHA. Syrian Arab Republic: Flash Update No. 9 on the Recent Developments in Syria (as of 31 December 2024)". Erişim: <https://www.unocha.org/publications/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-flash-update-no-9-recent-developments-syria-31-december-2024-enar>

16. OCHA. "Syrian Arab Republic: Flash Update No. 8 on the Recent Developments in Syria (as of 23 December 2024)". 23 Aralık 2024. Erişim: <https://www.unocha.org/publications/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-flash-update-no-8-recent-developments-syria-23-december-2024-enar>

17. World Bank. "Syria: Growth Contraction Deepens and the Welfare of Syrian Households Deteriorates". 24 Mayıs 2024. Erişim: <https://shorturl.at/50Fjq>

18. REACH. "Northwest Syria | Rapid Market Assessment (RMA)". 19 Aralık 2024. Erişim: https://repository.impact-initiatives.org/document/impact/acf96954/SYR_REACH_RMA_NWS_Factsheet_Dec_2024_Final.pdf

19. UN Press Release. "Daily Press Briefing by the Office of the Spokesperson for the Secretary-General". 18 Aralık 2024. Erişim: <https://press.un.org/en/2024/db241219.doc.htm>

20. OCHA. Syrian Arab Republic: Flash Update No. 7 on the Recent Developments in Syria (as of 18 December 2024)". Erişim: <https://www.unocha.org/publications/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-flash-update-no-7-recent-developments-syria-18-december-2024>

21. UNICEF. "Peace must prevail for Syria's children: Statement by UNICEF Middle East and North Africa Regional Director Edouard Beigbeder". 18 Aralık 2024. Erişim: <https://www.unicef.org/press-releases/peace-must-prevail-syrias-children>

22. UNHCR. "Syria Regional Refugee Response". Erişim: <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>

23. UNHCR. "Global Focus: Syria Situation, 2025 Situation Overview". Erişim: <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/syria-situation>

24. Vision of Humanity. "What will happen

to millions of Syrian refugees?” Erişim Tarihi: 3 Ocak 2025. Erişim: <https://www.visionofhumanity.org/what-will-happen-to-millions-of-syrian-refugees/>

25. Human Rights Watch. “World Report 2024: Syria”. Erişim: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/syria>

26. UNHCR. “Regional Flash Update #6 Syria situation crisis”. 24 Aralık 2024. Erişim: <https://reporting.unhcr.org/syria-a-situation-crisis-regional-flash-update-6>

27. UNHCR. “Regional Flash Update #8 Syria situation crisis”. 2 Ocak 2025. Erişim: <https://reporting.unhcr.org/syria-situation-crisis-regional-flash-update-8>

28. UNHCR. “Regional Flash Update #8 Syria situation crisis”. 2 Ocak 2025. Erişim: <https://reporting.unhcr.org/syria-situation-crisis-regional-flash-update-8>

29. UNHCR. “Regional Flash Update #7 Syria situation crisis”. 27 Aralık 2024. Erişim: <https://reporting.unhcr.org/syria-a-situation-crisis-regional-flash-update-7>

30. Middle East Monitor. “Jordan: 12,800 Syrians returned to their country since fall of Assad”. 24 Aralık 2024. Erişim: <https://www.middleeastmonitor.com/20241224-jordan-12800-syrians-returned-to-their-country-since-fall-of-assad/>

31. UNHCR. “Regional Flash Update #8 Syria situation crisis”. 2 Ocak 2025. Erişim: <https://reporting.unhcr.org/syria-situation-crisis-regional-flash-update-8>

32. Hayaa Dbeis & Ammar Hamou. “Relati-

vely few Syrians in Jordan risk one-way trip home”. Syria Direct, 2 Ocak 2025. Erişim: <https://syriadirect.org/relatively-few-syrians-in-jordan-risk-one-way-trip-home/>

33. The New Arab. “Syrian refugees in Lebanon begin to return after Assad regime’s ouster”. 8 Aralık 2024. Erişim: <https://www.newarab.com/news/syrian-refugees-lebanon-begin-return-after-regimes-ouster>

34. The New Arab. “90,000 Syrians may have entered Lebanon since Assad regime fell: report”. 14 Aralık 2024. Erişim: <https://www.newarab.com/news/90000-syrians-may-have-entered-lebanon-assad-ousted>

35. The New Arab. “Syrian refugees in Lebanon begin to return after Assad regime’s ouster”. 8 Aralık 2024. Erişim: <https://www.newarab.com/news/syrian-refugees-lebanon-begin-return-after-regimes-ouster>

36. UNHCR. “Refugee Context in Egypt” Erişim Tarihi: 4 Ocak 2025. Erişim: <https://www.unhcr.org/eg/about-us/refugee-context-in-egypt#:~:text=Representing%20diverse%20socio%20Deconomic%20and,at%20the%20end%20of%202023>

37. UNHCR. “Regional Flash Update #6 Syria situation crisis”. 24 Aralık 2024. Erişim: <https://reporting.unhcr.org/syria-a-situation-crisis-regional-flash-update-6>

38. Anadolu Ajansı. “İçişleri Bakanı Yerlikaya: Son 15 günde Suriye’ye dönenlerin sayısı 25 bini geçti”. 25 Aralık 2024. Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/icis->

leri-bakani-yerlikaya-son-15-gunde-suriyeye-donenlerin-sayisi-25-bini-gec-ti/3432689 & UNHCR. “Regional Flash Update #8 Syria situation crisis”. 2 Ocak 2025. Erişim: <https://reporting.unhcr.org/syria-situation-crisis-regional-flash-update-8>

39. Ferdi Türkten. “Suriye’nin yeniden inşası için destek çalışmaları başladı”. Anadolu Ajansı, 25 Aralık 2024. Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/suriyenin-yeniden-insasi-icin-destek-calismalari-basladi/3433773>

40. UNHCR. “Ninth Regional Survey on Syrian Refugees’ Perceptions and Intentions on Return To Syria”. 2 Temmuz 2024. Erişim: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/109624>

41. Emma Farge. “UN refugee agency expects 1 million Syrians to return in six months”. Reuters, 17 Aralık 2024. Erişim: <https://www.reuters.com/world/middle-east/un-refugee-agency-expects-1-million-syrians-return-six-months-2024-12-17/>

42. UNHCR. “Gönüllü Geri Dönüş: Uluslararası Koruma El Kitabı”. (1996). Bölüm 2, Madde 2.3, s. 10. Erişim: <https://www.unhcr.org/media/handbook-voluntary-repatriation-international-protection>

43. UNHCR. “Conclusion No. 40 (XXXVI): Voluntary Repatriation - Adopted by the Executive Committee”. (1985). Karar No. 40. Erişim: <https://www.refworld.org/policy/exconc/excom/1985/en/41925>

44. Türkiye Büyük Millet Meclisi. “Cenevre’de 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin

tasdiki hakkında kanun tasarısı ve Dışişleri Komisyonu raporu (1/125)”. (1961). Sayı 53. Erişim: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_/d00/c002/km__00002024ss0053.pdf

45. UNHCR. “Gönüllü Geri Dönüş: Uluslararası Koruma El Kitabı”. (1996). Bölüm 2, Madde 2.1, s. 9. Erişim: <https://www.unhcr.org/media/handbook-voluntary-repatriation-international-protection>

46. UN News. “Syria crisis: UN delivering life-saving assistance; relocates non-critical staff”. 7 Aralık 2024. Erişim: <https://news.un.org/en/story/2024/12/1157951>

47. ICVA. “IASC ve küresel insani koordinasyon mimarisi: STK’lar nasıl dahil olur?” Humanitarian Learning. Erişim: <https://www.icvanetwork.org/uploads/2021/07/TOPIIC-1-TR.pdf>

48. El-Cezire. “US pauses select restrictions on Syria, offering hope on Western sanctions”. 7 Ocak 2025. Erişim: <https://www.aljazeera.com/news/2025/1/7/us-pauses-select-restrictions-on-syria-offering-hope-on-western-sanctions>

Bu raporun konusu Suriye’deki siyasi gelişmeler ve uluslararası aktörlerin çıkar çatışmaları değil Suriye halkının içerisinde bulunduğu insani kriz ve bu krizin etkilerini hafifletmeye yönelik öneriler olarak belirlenmiştir. Raporunda, Suriye’deki insani krizin mevcut durumu, insani krizi etkileyen faktörler, insani krizin yaşandığı alanlar, Suriye’ye yönelik insani yardım faaliyetleri, Suriyeli mültecilerin geri dönüş prensip ve esaslarını ve ülkenin yeniden inşası için atılması gereken adımlara dair tavsiyeler yer almaktadır. Ayrıca raporda, Suriye’deki mevcut insani krizin boyutları ve krizin çözümüne dair öneriler değerlendirirken, mülteci sorununa yönelik somut öneriler geliştirilmesi de amaçlanmaktadır.

INSAMER

iHH
İNSANI YARDIM VAKFI